

Risâle-i Su'âl-i Hırka, Risâle Der Beyân-ı Kemer ve Risâle Der Beyân-ı Post İsimli Bektâşî Metinlerinde Dinî-Tasavvufî Semboller

Doç. Dr. Yusuf GÖKALP*

Yrd. Doç. Dr. Hatice TEBER**

Atıf / ©- Gökalp, Y- Teber, H. (2016). Risâle-i Su'âl-i Hırka, Risâle Der Beyân-ı Kemer ve Risâle-i Der Beyân-ı Post İsimli Bektâşî Metinlerinde Dinî-Tasavvufî Semboller, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 77-91.

Öz- *Hırka, kemer ve post, dinî/mistik fonksiyonlarının yanında genelde tasavvufî cereyanlarda ve özelde de Bektâşî geleneğinde, menâkıbnâmelerinde ve merasimlerinde adından sıkça söz edilen sembolik birer unsur olarak önemli işlevler üstlenmiştir. Biz bu çalışmamızda Bektâşî geleneğinin zengin kültür ve sembollerinin yer aldığı orijinal yazma halinde bulunan bir Bektâşî âdâb kitabının muhtevâsında yer alan risalelerin özet bir tahlilini yaparak sembolik yorumları üzerinde durduk. Bu sayede Bektâşî düşüncesi ve geleneğinin dini yaklaşımları hakkında bir örnek ortaya koymaya çalıştık. Hırka giyinme, post ve kemer bağlama sembolik davranışları, Alevî-Bektaşî topluluklarında sosyal dayanışma ve bütünleşmeyi, birlikteliği ve her türlü dağılmayı engelleyen cemaat ruhunu, biz şuurunu ve grup bilincini güçlendirmeyi ve pekiştirmeyi hedefleyen ritüellerdir. Bektâşî tekkelerinde pire hizmet görevlerinin her biri bir post ile simgeleştirilir ve temsil edilir. Bu anlayışı Balım Sultan'ın "On iki post" biçiminde belirleyerek tarikatın töreleri arasına koyduğu belirtilmiştir. Postlardan her biri, Bektâşîliğin en büyük simalarından birine bağlanarak anılmış ve böylece o kişiler ölümsüzleştirilmiştir. Mürşidle mürid arasında manevî bağı simgeleyen; dünya nimetlerinden ve nefisten sıyrılıp kurtulmayı temsil eden Hırka, Pâlheng Taşı da denilen teslim taşının üzerine bağlandığı Kemer;*

Makalenin geliş tarihi: 22.06.2016; Yayına kabul tarihi: 13.12.2016

* Çukurova Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, eposta: ygokalp@cu.edu.tr

** Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, e-posta: haticeteber@osmaniye.edu.tr

Bektâşî tekkelerinde pire hizmet görevlerinin her birini simgeleyen post; derişlerin gönüllerini Tanrı'ya bağlamalarının bir sembolü olarak görülmüştür. Söz konusu Bektâşî âdâb ve erkânı ile ilgili yazma halindeki Risâle-i Su'âl-i Hırka; Risâle Der Beyân-ı Kemer ve Risâle Der Beyân-ı Post isimli üç risale-nin de transliterasyonu ve orijinal metinlerini çalışmamızın sonunda sunduk.

Anahtar sözcükler- Bektâşî, sembol, hırka, kemer, post

Giriş

İslam'ın yorumlardan olan tasavvufi ekollerin dinin temel kavramlarını ve ibadet algılamalarını kabul etmelerinin yanında kendilerine özgü dinî törenleri, zikirleri, nafil ibadetleri, verdikleri mesajlar açısından kutsal kabul ettikleri tarikatın formlarına uygun özel giysileri bulunmaktadır. Tasavvufi oluşum olarak ifade edilen tarikatların da kendilerini diğerlerinden farklı kılan “hayderî, tennure, rida, asa, seccâde, post, taç, kemer, hırka” vb. dinî giysileri yüzyıllardan beri mevcut bulunmaktadır¹. Derviş toplulukları görünüşte birbirlerinden, hırka, tâc, şedd, kemer gibi giydikleri ya da teslim taşı, post, tığbend gibi kullandıkları diğer bazı eşyalarla ayrılmışlardır. Bir dervişin eğitiminde sembolik değeri olan bu eşyaları kazanmak ve bunları üzerinde taşımak önemlidir². Bu sayede İslâm'ın itikadî ve ameli sahadaki esaslarındaki hususiyetler, sembolik bir anlatım ve somut objelerden faydalanılarak³ tarikat hiyerarşisinde yer alan dervişlere aktarılmıştır.

Adını XIII. Yüzyıl Türk düşünürü Hacı Bektâş-i Velî'den alan Bektâşilik İslâm düşünce akımlarının tümü gibi kaynağını Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Nebeviyyeden alan dinî-tasavvufî bir tarikattır. Bu tarikatın pir-i sâniî sayılan Balım Sultan, II. Bayezit tarafından Balkan bölgesindeki Dimetoka'dan getirtilerek Hacıbektaş ocağına post-nişin olarak oturtulmuştur. Balım Sultân Bektâşîliğin ilk kurucusu olmamakla birlikte tarikatı sistemleştirip disipline eden, var olan yapısına yeni bir biçim kazandıran, erkânını geliştirerek yeni-

¹ Dursun Gümüšoğlu, “Bektaşilik ve Alevilikte Hırkanın Önemi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl 2011, S.60, s.397; Ümit Erkan, *16. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*, Ankara 2016, s.37.

² Güldâne Gündüzöz, “Sembolizm ve Mitoloji Bağlamında Tasavvuf Kültüründe Hırka Alem ve Seccade”, *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, Bildiriler Kitabı IV, Mayıs 2015 Kütahya, s.124.

³ Sadık Kılıç, *Kur'ân Sembolizmi*, Ankara 1991, s.173.

den düzenleyen, onu yasal bir kurum haline getiren kişidir. Bektâşîlik onunla birlikte devlet tarafından tanınmış ve geniş kitlelere mal olmuştur⁴.

Kuşkusuz Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında ve temel amaçlarının tespit edilmesinde her mezhebî ekol ve düşünce akımı kendi görüşlerini ifade ederek onu yorumlama ve hayatına tatbik etme çabası içerisinde olmuştur. İslâm tarihi boyunca ortaya çıkan ve yayılan itikadî/kelâmî fırkalar; amelî/fıkhî mezhepler ve onların ardından daha geç dönemde ve benzeri bir kurumsal-laşmanın tezahürleri olarak ortaya çıkan Yesevîlik⁵, Nakşîlik, Kadirîlik ve Bektâşîlik gibi tarikatlar, Kur'ân ve Sünneti yorumlama ve uygulama anlayışları geliştirmişlerdir⁶. Her toplum, tarih ve coğrafyada yaşayan insanların onu anlamaya çalıştığı gibi Türk-İslâm düşünce tarihine sosyal, siyasal ve dinî/mistik yönlerden etki eden Bektâşîliğin yazılı kaynakları⁷ Kur'ân ve Sünnetten mülhem olarak yazılmış⁸ ve nesilden nesile aktarılmıştır⁹. Biz bu çalışmamızda Bektâşî geleneğinin zengin kültür ve sembollerinin yer aldığı orijinal yazma halinde bulunan bir âdâb kitabındaki¹⁰ sembolik yorumlar üzerinde

⁴ Bkz. Baha Said, "Bektâşîler, Balım Sultân Erkânı", *Türk Yurdu*, C.V, İstanbul 1927, s.314.

⁵ Yesevîlik, İslâm'ı henüz yeni kabul eden ve felsefî derin fikirlerin inceliklerinden habersiz basit ve sade bir çevrede, yine aynı mahiyette basit ve sade dinî ve ahlâkî esasları telkin eden bir tasavvuf okulu olarak kendisinden sonraki mistik oluşumların ve Bektâşî düşüncesinin de bir ilham kaynağı olmuştur. Bkz. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1966, s.97.

⁶ Sönmez Kutlu, *Alevîlik-Bekâşîlik Yazıları, Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, Ankara 2006, s.29.

⁷ Bu konuda bkz. Sönmez Kutlu, *Alevîlik-Bekâşîlik Yazıları, Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2006, s.159-160.

⁸ Bektâşî geleneği içerisinde yazılan bu tür eserler, genellikle Bektâşî Babaları ve uluları tarafından kayıt altına alınarak Bektâşî tarikatı mensuplarının ve müritlerinin istifadesine sunulmuştur. Bu eserleri kayıt altına alan Bektâşî Dedeleri ve Babalarının vefatlarından sonra bu tür eserleri muhafaza etme ve tamamlama görevi, posta geçen Baba ve Dedebabalara devredilmiştir. Bektâşî Adâb ve Erkânıyla doğrudan ilgili olarak hazırlanan eserler muhteva olarak, İslâm dininin tevhid akidesi ve iman esasları üzerinde yoğunlaşmışlardır.

⁹ Bkz. İlyas Üzüm, "Kültürel Kaynaklarına Göre Alevî İnançları ve İbadet Anlayışları", *Köprü Dergisi*, sy. 62 (1998), s. 3-9.

¹⁰ Tarikatlarda pîrler tarafından tesis edilerek devam ettirilen gelenek ve kurallar yani âdâb ve erkân olmazsa olmaz esaslardır. Tarikat erbabınca bir mürdin, gelenekten gelen bu kurallara uymadan hedefine varması söz konusu olamaz. Çünkü "usûle uymayan vüsûlden mahrum kalır" prensibinden hareketle tarikat erbabı edep ve erkânı, dokunulmazlığı olan ve değiştirilmez esaslar olarak görmüşlerdir. Bkz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Halil Çeltik, "Türk Edebiyatında Mi'yâr Geleneği

duracağız. Bu sayede Bektâşî düşüncesi ve geleneğinin dini yaklaşımları hakkında bir örnek ortaya koymaya çalışacağız. Söz konusu Bektâşî âdâb ve erkânı ile ilgili yazma eserin transliterasyonunu da çalışmamızın sonunda sunacağız.

1-Bektâşî Geleneği ve Semboller

İslâm düşüncesinde ilk dönemlerden itibaren derunî dinî tecrübeye ve manevî hayata vurgu yaparak, sezgici/keşifçi ve irfanî din anlayışının temsilcileri arasında yer alan zahidler, sûfiler ileriki dönemlerde kurumsallaşarak sistematik bir yapı arz eden Yesevîlik, Nakşîlik, Kadirîlik, Bektâşîlik, Mevlevîlik¹¹ gibi tarikatların oluşturduğu tasavvufî cereyanları meydana getirmişlerdir. İslâm tarihi ve kültüründe dinamik değerler oluşturan İslam'ın anlaşılma biçimlerinden birisi olan tasavvufi ekoller dinin temel kavramlarını ve ibadet algılamalarını kabul etmelerinin yanında kendilerine özgü dinî törenleri/ritüelleri, evrad ve ezkârları, nafil ibadetleri, verdikleri mesajlar açısından kutsal kabul ettikleri ve sûfî oluşum olarak kendilerini diğerlerinden farklı kılan giysileri bulunmaktadır¹². Sûfiler manevi olgunluğun bir işareti olarak giydikleri ya da giydirdikleri kisvenin meşruiyetini sağlamak için Kur'an ve sünnetten deliller aramışlardır. Örneğin Kur'an'da geçen "takvâ elbisesi (A'raf, 7/ 26)" sûfî tâcı ve hırkası; (Biz sana Kevser'i verdik (Kevser, 108/1) âyetindeki "Kevser" ise Hz. Peygamber'e Miraç'ta verilen "nûranî kudret tâcı" şeklinde yorumlanmıştır¹³.

Muhteva yönünden Bektâşî kaynaklarına bakıldığında da Bektâşîliğin temel felsefesinde bir tarikat olarak ortaya çıktığı dönemin etkin düşünce yapılarından birisi olan vahdet-i vücûd anlayışını görebilmek mümkündür¹⁴. Bektâşî edebiyatına ait eski metinlerden ve Bektâşî toplulukların yaşadıkları bölge ve coğrafyalarla ilgili seyahatnâmelerde ya da on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda yaşayan çeşitli seyyahların belirttiklerine göre Şîî doktrinini benimsemiş bazı kişiler, Bektâşîliğin Şîî unsurları barındırmakla birlikte özellikle itikadî alanda sünnî-sûfî bir çerçeveye içerisinde kaldıklarını ifade etmektedir-

İçinde Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî'nin Hurde-i Tarikat'ı", *Tasavvuf*, yıl: 1, sy. 3, Ankara 2000, s.45.

¹¹ Sönmez Kutlu, *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları Alevîliğin Yazılı Kaynakları*, s.144.

¹² Dursun Gümüšoğlu, "Bektaşîlik ve Alevilikte Hırkanın Önemi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011, S.60, s.395.

¹³ Güldâne Gündüzöz, a.g.m., s.124.

¹⁴ Süleyman Uludağ, "Müzâkere", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşîler, Nusayrîler*, İstanbul 1999, s.157.

ler¹⁵. Buyruklar ve Erkânâmeler dışında Bektâşî Baba ve Dedelerine ait Velayetnameler; Hz Ali ve Ehl-i Beyt'in faziletlerini anlatan Fazilet-nâme; Kızılbâş veya Bektâşî geleneğindeki âdâb ve erkânı bir araya toplayan Fütüvvet-nâmeler, Kisvet-nâme ve Taç-nâmeler; Dedelerin nefes ve deyişlerini içeren Cönkler; Hz. Ali, Muhammed el-Hanefiyye veya diğer kimselerin kahramanlıklarını masal şeklinde anlatan mezhepler ve meşrepler üstü Cenknâmeler; Alevî şairlerinin şiir, nefes ve deyişlerini bir araya toplayan Divanlar ve Ocaklar için verilmiş Şecerenâmeler adıyla bilinen dinî-tasavvufî edebiyatın¹⁶ örnekleri Bektâşî temel kaynakları arasında sayılmaktadır.

Öte taraftan dinî literatürde telif edilen metinlerin hepsi de aynı açıklıkta değildir. Bir kısmı yalın bir dil ve üslupla yazıldığı halde, bazıları içeriğe uygun olarak yorumlanmak suretiyle ancak anlaşılabilir. Mutasavvıflar, manevî ilerlemeye sevk eden ve nefsi olgunlaştıran yolun, kişinin hakikate karşı içtenliği ile Allah'ın yaratıklarına karşı yansıttığı merhametinden geçerek tezahür ettiğini ifade ederler¹⁷.

Hırka giyinme, post ve kemer bağlama sembolik davranışları, Alevî-Bektâşî topluluklarında sosyal dayanışma ve bütünleşmeyi, birlikteliği ve her türlü dağılmayı engelleyen cemaat ruhunu, biz şuurunu ve grup bilincini güçlendirmeyi ve pekiştirmeyi hedefleyen ritüellerdir¹⁸.

a) Hırka

Sözlükte “delmek, yırtmak” anlamına gelen ve ha-ra-ka خرق kökünden türeyen hırka خرقه kelimesi “kumaş parçası, yamalık; yamalı ve eski elbise” demektir¹⁹. Lügatlerde yamamak anlamındaki rak'a راقعة, kökünden türetilen murakka'nın da مرقعة hırka anlamında kullanıldığı belirtilmektedir²⁰. İlk dönemlerde zâhid ve sûfilerin, tarikatların teşekkülünden sonra da tarikat mensupla-

¹⁵ Bu tür gezi notları için bkz. Hamid Algar, “Bektâşî ve İran: Temaslar ve Bağlantılar”, *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektâşîler Nusayriler*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1999, s.135-150.

¹⁶ Sönmez Kutlu, “Alevî-Bektâşî Yazılı (Arap Harfli) Kaynakların Neşri ve Ortaya Çıkan Sorunlar”, *Alevî Bektâşî Yayınlarının Temel Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu*, 26-28 Şubat 2010, Ilgaz, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ankara 2010, ss.42-73.

¹⁷ Bkz. Mazharuddin Sıddıkî, *Kur'ân'da Tarih Kavramı*, İstanbul 1990, s.14.

¹⁸ Ali Albayrak, “Alevî-Bektâşî Ritüelleri ve Temel Kurumlarından Hareketle Sosyal Bütünleşme”, *Sûfi Araştırmaları Sufi Studies*, Cilt 6, S.12, Manisa 2015, s.28.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut trz., X/73; Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhîd*, Dimaşk trz., III/225.

²⁰ Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut trz., V/360.

rının zühd ve takvâ sembolü olarak giydikleri hırkanın şekli zamana, mekâna ve tarikatlara göre değişmiş ve pek çok çeşidi ortaya çıkmıştır²¹. İslâm öncesi Türk edebiyatının çeşitli eserlerinde ve İslâm sonrası Kaşgarlı Mahmud'un *Divân-ı Lügâti't-Türk*'ünde; Dede Korkut destanında "hırka" anlamında kullanılan farklı sözcüklerin bulunduğuna şahit olmaktayız. Ancak klasik lügatlerde ve İslâm sonrası Türk kültür tarihi eserlerinde "hırka"nın derviş elbisesi anlamında kullanılmamakla birlikte zühd ve takva simgesi olarak giyilen elbise anlamında kullanıldığı²² malumdur.

Tasavvuf tarihi boyunca hayderî, tennure, rida, asa, seccâde, post, taç, kemer ve hırka gibi semboller, tarikatların algılama ve kabullerine göre hep var olmuş ve bunlara çeşitli anlamlar yüklenmiştir²³. İnsan zihninde ve toplumda makes bulan her sembol ve efsanevî, mistik kavram ve mefhûm; her mitolojik anlatı, mutlaka içinde birtakım hakikat pırıltılarını da barındırır. Hatta bazı hakikatlerin kalıcı olabilmek için mitolojik bir zırha büründüklerini söylemek bile mümkündür²⁴.

Hacı Bektâş-ı Velî'ye nispet edilen *Makâlât*'in fikir ve muhteva örgüsünde ilk dikkat çeken husus, düşüncelerin aynen Kur'ân âyetlerine ve Hz. Peygamber'in hadislerine dayandırılmış olmasıdır. Öte yandan *Makâlât*'ta Şîî unsurlara rastlanılmayacağı gibi Sünnîlik dışı bir Şîîliğin müdafaa edildiğini de söyleyemeyiz²⁵. Bu yönüyle Bektâşîlik, ruhun tezkiyesi ile insan doğası gereği dünyevî yeteneklerinde tekâmülü birlikte ele alır ve korelasyon sağlar ve bu amacını, *imân edip, iyi işler yapmak* ilkesiyle pratikte uygulamaya koyar²⁶. Tasavvufî düşüncenin mahiyeti hakkında bir çok tarif yapılmıştır; bunlardan en sahih yaklaşımlardan birisi de Fahreddin Razi'nin görüşüdür. O "Allah kendisinden korkanlardan ve iyilik yapanlardan yanadır" (Nahl, 128) ayetini tefsir ederken bu konuda Allah korkusunun, insanların Allah'ın buyruklarına karşı gösterdikleri saygı olduğunu vurgular. Buradan hareketle Bektâşîler de Hırka-

²¹ Süleyman Uludağ, "Hırka", *DİA.*, İstanbul 1998, 17/373.

²² Uluç, Tahir (2001). *Tasavvuf Geleneğinde Hırka Giymek ve Giydirmek*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya 2001, s. 11.

²³ Dursun Gümüsoğlu, *Bektaşilik ve Alevilikte Hırkanın Önemi*, s.395.

²⁴ Hasan Onat, "Velâyetnâme'de Gizlenen Hacı Bektâş-ı Velî Gerçeği ve Bektâşîlik", *Gazi Üniversitesi Hacı Bektâş Velî Araştırma Merkezi III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Sempozyumu*, 30-31 Ekim 2009, Üsküp, s.53.

²⁵ Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât*, Alevî-Bektâşî Klasikleri, Haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, TDVY, s.33.

²⁶ Ömer Faruk Teber, *Bektâşî Erkânâmelerinde Mezhebî Unsurlar*, Ankara 2008, s.28.

yı, mürşitle mürid arasında manevî bağı simgeleyen, dünya nimetlerinden ve nefisten sıyrılıp kurtulmayı anlatan bir cihaz olarak görmüşlerdir²⁷.

b) Kemer

Bektâşî geleneğine intisap etmiş dervişlerin, tarikatın sembolik unsurları olan hırka, kemer, tığbend ve post ile kurduğu mistik bağ, bir taraftan tasavvuf hiyerarşisini güçlendirirken öte taraftan tasavvuf erkân ve adabının organize edilmesini mümkün kılmıştır. Bu yönüyle semboller, insanın tefekkür ve inanç dünyasının önüne sezgisel yönü güçlü olan bir düşünme modeli koymuştur. Transliterasyonunu sunduğumuz metin de görüleceği üzere kemer ile ikrâr, ikrâr kapısı, şerî'at'ın muhtevası, meydan ve erkânın çeşitli rûkûnları tasvir edilerek manevî terakkî, somut objeler üzerinden dervişlere kazandırılmaya çalışılmıştır.

Bektâşîliğin Bâbâgân kolunda (yol evlâdı) Hz. Ali'ye ve tarikat ulularına bağlılık simgesi olarak, mücerret dervişlerin bellerine taktıkları bir kemer bulunur. Kemer kuşanan, mücerret ikrârı veren Bektâşî talibi, hayatının büyük bir bölümünü tekkede geçirmeye azmetmiş; dünya isteklerinden ve geçici tutkularından sıyrılmayı kabul etmiş demektir²⁸.

c) Post

Bektâşîlikte Oniki İmâm sayısını temsil eden on iki post vardır. Postlar kutsal sayılır. Büyük bir saygı ve ihtiram kaynağı durumundadır. Hizmeti, nefisini kırmayı, sebatı, temkini, muhabbeti, ilme saygıyı, erenlere sevgiyi ve merhamet duygularını sembolize etmektedir²⁹.

Bektâşî tekkelerinde pire hizmet görevlerinin her biri bir post ile simgeleştirilir ve temsil edilir. Bu anlayışı Balım Sultan'ın "On iki post" biçiminde belirleyerek tarikatın töreleri arasına koyduğu belirtilmiştir. Postlardan her biri, Bektâşîliğin en büyük simalarından birine bağlanarak anılmış ve böylece o kişiler ölümsüzleştirilmiştir. On iki İmam "sırrı" olan "On iki Post" şunlardır:

- 1-Baba Postu, Horasan Postu
- 2-Aşçı Postu, Seyyid Alî Sultân
- 3-Ekmekçi Postu, Balım Sultân Postu

²⁷ Esat Korkmaz, *Alevilik ve Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005, s.320.

²⁸ Bedri Noyan, Dede Baba, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevilik, Bektâşîlik ve Bektâşîlik Ahlâkı*, Haz. Şakir Keçeli, Ankara 2006, C. VII, s.297.

²⁹ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik*, VII, 369.

- 4-Nakîb Postu, Kaygusuz Sultân
- 5-Atacı Postu, Kamber Alî Postu
- 6-Meydâncı Postu, Sarı İsmâil
- 7-Türbedar Postu, Kara Donlu Can Baba
- 8-Kilerci Postu, Şahkulu Sultân
- 9-Kahveci Postu, Şeyh Şazelî
- 10-Kurbancı Postu, İbrâhim Halil (a.s.)
- 11-Ayakçı Postu, Abdâl Musâ Sultân
- 12-Mihmandâr Postu, Hızır Nebî (a.s.)³⁰

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A/461’de Kayıtlı Eser

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A461’de kayıtlı bulunan eser, pandizot deri kaplı mukavva siyah bir cild içerisinde yer almaktadır. Cildi zencirekli, kenarları yıpranmış ve şirazesini dağılmış bir durumdadır. Biz çalışmamızda, Bu numarada kayıtlı olan yazma eser içerisinde A461/6, A461/7 ve A461/8’de kayıtlı Su’âl-i Hırka, Der Beyân-ı Kemer ve Su’âl-i Post adlı risâlelerin metin ve transliterasyonunu verdik. Ayrıca bu yazma içerisinde farklı varak sayısında toplam on iki risale yer almaktadır. Buna göre;

1. *Vücut-name*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/1, 3vr. boş+1b-8b vr.
2. *Tercüman-ı Bektaşîyye*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/2, 9b-10a vr.
3. *Risale-i Cafer Sadık*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/3, 10b-12a vr.
4. *Harflerin Karşılıkları*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/4, 12a-12b vr.
5. *Risale der Beyan-ı Tac*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/5, 13a-14b vr.
6. *Risale-i Su’âl-i Hırka*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/6, 14b-15a vr.
7. *Risale der Beyan-ı Kemer*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/7, 15a-16a vr.

³⁰ Bkz. Ömer Faruk Teber, *Bektâşî Erkânâmelerinde Mezhebi Unsurlar*, s.114.

8. *Risale der Beyan-ı Post*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/8, 16a-16a vr.
9. *Silsile-name*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/9, 17b-20a vr.
10. *Sıfatname*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/10, 20a-23b vr.
11. *Silsilename-i Hacı Bektaş Veli*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/11, 23b-33 vr.
12. *Risale der Beyan-ı Kebir*, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, A 461/12, 33a-34b vr.

varakları arasında yer alan risalelerdir. Eserde yer alan risalelerin tek kalem-den çıkmış olduğu ve bozuk bir talik yazı ile kaydedildiği gözükmemektedir. Sayfalar yıpranmış ve âbâdî kağıtlar kullanılmıştır. Tüm sayfalar kırmızı cetvelle çizilmiş ve söz başları kırmızı ile yazılmıştır. Müstensih kaydına ve yazma tarihine ulaşamamıştır.

Su'âl-i Hırka

Suâl etseler hırkanın imânı ve kıblesi ve cânı ve farzı ve tereği, sünneti, kilidi, tekebbürü, bağlaması ve kemâli, eteği ve önü ve yanı ve yakası ve tarası ve içi ve dîni ve hayatı ve memâtı ve arkası nedir?

El-Cevâb: Dervîş hırkanın imânı Muhammed Ali'dir. Hırkanın kıblesi pirdir. Canı, aslı terkdir. Sünneti, istiğfardır. Hırkanın kilidi, tekbirdir. Bağlaması, hürmettir. Hırkanın kemâli, doğruluktur. Eteği, gaziliktir. Hırkanın önü, derişliktir. Yanı, tarîkattır. Sağ yanı, settârü'l-uyûb, sol yanı, ğaffârü'z-zünûb; hırkanın yakası rızâlıktır. Hırkanın tarası, nûrdur, içi sırdır. Hırkanın dîni, müşkîli hal etmektir. Hayatı erliktir, memâtı iki âleme hükümdür. Hırkanın yakasında yazılmıştır: Yâ Azîz, yâ Settâr, yâ Hakîm, yâ Halîm; Lâ-fetâ illâ Ali ve lâ-Seyfe illâ Zülfikâr.

Ortasında yazılmıştır: Yâ Sabûr, yâ Şekûr, yâ Mü'min. Ön eteğinde yâ Ğafûr, yâ Ahmed, yâ Ahad. Bir dervîş bunlardan haberi olmasa, bilmese, tarîkat ve hırka ona haramdır ve taklîttir. Zîra hırka, iki kısımdır: biri hırka-i ârif; biri hırka-i câhil. Hırka-i ârif oldur ki: ispâtı Muhammed Ali'ye yetiştire, hırka-i câhil oldur ki; taklîttir ve yalancıdır.

Der Beyân-ı Kemer

Eger, suâl etseler kemer kaçtır? Cevâb ver ki: Kemer birdir. Hangi kapının üzerine durursun? Cevâb: İkrâr üzerine dururum. Kapı nedir? Cevab: Bil ki Ali'nindir. Kapı şerî'attır. Kanatlar Cebrâ'il'dir. Üstü Muhammed (a.s.)'dir.

Eger sorsalar: Meydan erenlere kimden kaldı? Cevab: Muhammed (a.s.) Ali (r.a.)'dan kaldı. Eger sorsalar: Meydana hangi kapıdan girdin? Hangi kapıdan çıktın? Cevab: Şerî'at kapısından girdim, erkân kapısından çıktım.

Eger suâl etseler: Pîr nazar eylediği vakit, başın kande (nerde) ve elin kande idi? Cevab: Elim başımda; başım rehber elinde; yulârim rehberimde; gözüm müşşidimde ve özüm erenler dîzârında idi.

Eger suâl etseler: Kible kaçtır? Cevab: biri benim kiblesi, biri kalbim kiblesidir. Biri fehmim kiblesi, biri aklım kiblesi ve biri canım kiblesidir. El-cevâb: benim kiblesi Ka'be, kalbim kiblesi Beytül-Ma'mûr'dur. Aklım kiblesi arş'dır. Fehmim kiblesi kürsüdür. Canım kiblesi cemâl-i zât-i pâktır.

Eger suâl etseler: Tâlib dervîş kimdir? Dervîş oldur ki, varlığından fârîğ olup, terk-i dünya ve fârîğ-i şehvet ve terk-i hevâ ve makâm; rızâda durup cümle âlem gark olsa başın kaldırıp nazar etmeye.

Eger suâl ederler ise: Dervîşliğin başı ve ayağı nedir? El-Cevâb: Başı ihlâs, ayağı kesret-i terk edip; makâm-ı hizmette olup ebrâra bend olmaktadır. Ve's-selâm. Alâ meni't-tebe'a'-Hüdâ.

Su'âl-i Post

Eger su'âl etseler: Postun başı nedir? Ayağı nedir? Sağı nedir? Solu nedir? Ortası nedir? Şartı nedir? Mihrâbı nedir? El-Cevâb, postun başı teslîmdir. Ayağı hizmettir. Sağı el tutmaktır. Solu izzettir. Şartı, erenler önünde baş komaktır. Ve postun ortası, muhabbettir ve mihrâbı, dîzârdır. Cânı, tekbîrdir. Şerî'atı, mu'mîn içeri giy/rmektir. Ma'rifeti pîrler korkusudur. Hakîkati, kendi menziline bilip oturmaktır. Otur dedikleri yerde otura. Ve dört bacağında dört kelime yazılmıştır. Eger bir dervîş bu kelimeleri bilmeseyse, ona post giymek haramdır. Ve fukarâ menziline oturmak revâ değildir. A'zamta aleynâ yâ Alî, ekremta aleyke yâ Alî, eslemtü aleyke yâ Alî, en'amte ayleke yâ Alî.

Sonuç

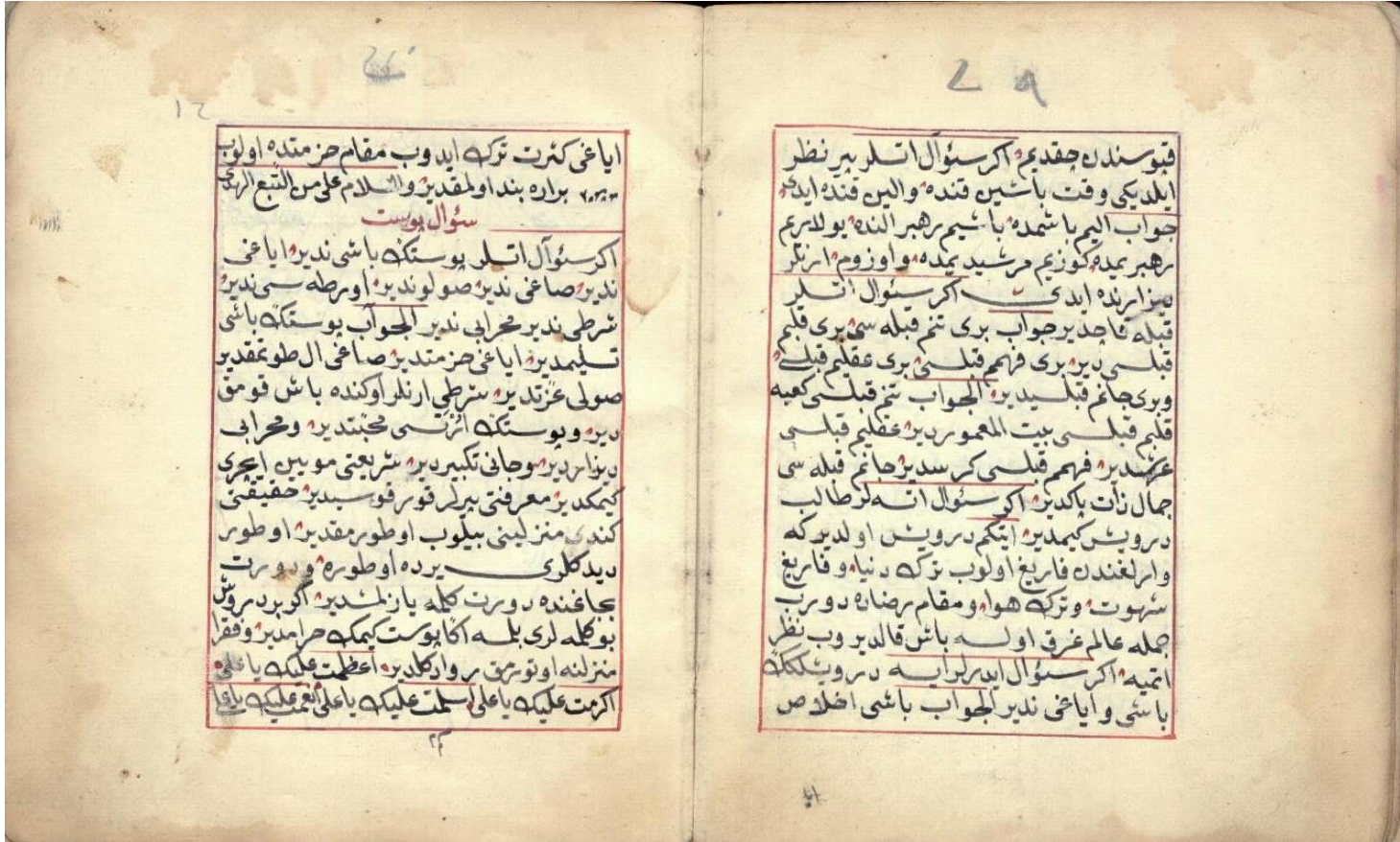
Arkaplanını rasyonel düşünce ve aklın oluşturduğu; bununla birlikte yalnızca mantığın değil bilakis sevgi, aşk ve inâbenin tahayyül melekeleri ile kendisine daha çok yer bulabildiği sembolik ve bedii anlatım tasavvurları, özellikle Bektâşî dinî geleneğinin önemli bir parçasını meydana getirmiştir. Mürşidle mürid arasında manevî bağı simgeleyen; dünya nimetlerinden ve nefisten sıyrılıp kurtulmayı temsil eden Hırka, Pâlheng Taşı da denilen teslim taşının üzerine bağlandığı Kemer; Bektâşî tekkelerinde pire hizmet görevlerinin her birini simgeleyen post; dervişlerin gönüllerini Tanrı'ya bağlamalarının bir sembolü olarak görülmüştür. Eline, diline, beline sahip olmayı da simgeleyen söz konusu somut objeler, yoğun bir duyguyu temsil etmiş tarihte ve günümüzde Bektâşî tarikatının kurumsallaşmasında tasavvuf tarihinin ve edebiyatının en güzel örneklerini oluşturmuşlardır.

Kaynakça

- Albayrak, Ali, "Alevi-Bektaşî Ritüelleri ve Temel Kurumlarından Hareketle Sosyal Bütünleşme", *Sûfi Araştırmaları Sufi Studies*, Cilt 6, S.12, Manisa 2015, s.21-36.
- Algar, Hamid, "Bektâşî ve İran: Temaslar ve Bağlantılar", *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektâşîler Nusayriler*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1999, ss.135-150.
- Baha Said, "Bektâşîler, Balım Sultân Erkânî", *Türk Yurdu*, C.V, İstanbul 1927.
- Erkan, Ümit, 16. *Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*, Ankara 2016.
- Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhîd*, Dimaşk trz. (tam künye verilmeli)
- Gümüşoğlu, Dursun, "Bektaşîlik ve Alevilikte Hırkanın Önemi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011, S.60, ss.395-410.
- Gündoğdu, Cengiz, "Hacı Bektaş Paradigmasını Tanıma ve Tanımlama Problemi Üzerine", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 7, Sayı 16, Yaz 2003, ss. 17-34.
- Gündüzöz, Güldâne, "Sembolizm ve Mitoloji Bağlamında Tasavvuf Kültüründe Hırka Alem ve Seccade", *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, Bildiriler Kitabı IV, Mayıs 2015 Kütahya, ss.123-136.
- Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî, *Makâlât*, Alevî-Bektâşî Klasikleri, Haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, TDVY, Ankara 2008.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemaleddin Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut trz.
- Kılıç, Sadık, *Kur'ân Sembolizmi*, Ankara 1991.

- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1966.
- Kurnaz, Cemal, Tatçı, Mustafa, Çeltik, Halil, "Türk Edebiyatında Mi'yâr Gele-
neği İçinde Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî'nin Hurde-i
Tarikat'ı", *Tasavvuf*, yıl: 1, sy. 3, Ankara 2000, ss.43-63.
- Korkmaz, Esat, *Alevilik ve Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar Yay.,
İstanbul 2005.
- Kutlu, Sönmez, *Alevîlik-Bekaşîlik Yazıları, Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk,
Tezkire-i Şeyh Safî*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2006.
- Kutlu, Sönmez, "Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihî Süreç İçinde Semere-
lendirilmesi", *İslâmiyât*, cilt, III, Sayı III, Ankara 2000, ss.99-120.
- Noyan, Bedri Dedebeba, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, Bektâşîlik ve
Bektâşîlik Ahlâkı*, Haz. Şakir Keçeli, c. VII, Ardıç Yay., Ankara 2006.
- Onat, Hasan, "Velâyetnâme'de Gizlenen Hacı Bektâş-ı Velî Gerçeği ve
Bektâşîlik", *Gazi Üniversitesi Hacı Bektâş Veli Araştırma Merkezi III.
Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Sempozyumu*, 30-31
Ekim 2009, Üsküp, ss.53-60.
- Sıddıkî, Mazharuddin, *Kur'ân'da Tarih Kavramı*, İstanbul 1990.
- Teber, Ömer Faruk, *Bektâşî Erkânnâmelerinde Mezhebî Unsurlar*, Ankara
2008.
- Uluç, Tahir (2001). *Tasavvuf Geleneğinde Hırka Giymek ve Giydirmek*, Yayın-
lanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Konya 2001.
- Uludağ, Süleyman, "Hırka", *DİA.*, İstanbul 1998, C.17, ss.373.
- "Müzâkere", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Alevîler,
Bektâşîler, Nusayrîler*, İstanbul 1999, ss.157.
- Üzüm, İlyas, "Kültürel Kaynaklarına Göre Alevî İnançları ve İbadet Anlayışla-
rı", *Köprü Dergisi*, sy. 62 (1998), ss. 3-9.
- Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut trz.

**Religious-Sufic Symbols in Bektashi Texts Entitled
“Risâle-i Su’âl-i Hirka; Risâle Der Beyân-i Kemer ve Risâle
Der Beyân-ı Post”**

Citation / ©-Gökalp, Y.- Teber, H. (2016). Religious-Sufic Symbols in Bektashi Texts Entitled “Risâle-i Su’âl-i Hirka; Risâle Der Beyân-i Kemer ve Risâle Der Beyân-ı Post”, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 16 (2), 77-91.

Abstract- *Khirkah (a long cotton/wool outer garment worn by dervishes), belt and coat (post) played an important role in Sufi movements in general and in Bektashi tradition in particular as a symbolic element frequently cited in their menakibnames and rituals besides their religious/mystic functions. In this study, we shall make a brief analysis of a treatise in a Bektashi book of âdâb as an original manuscript with the rich Bektashi culture and symbols, and deal with its symbolic interpretations. Symbolic behaviors that are wearing of khirkah , post and belt connection are rituals aiming the social solidarity and integration in Alawite-Bektashi communities. Bektashi approach which served to the environment of tolerance, embracing all people with deep tolerance was used in the purification and education of dervishes in the Bektashi tekkes. The better way to understand the Bektashi order which reached its message going beyond its formative period is to understand the âdâbs and erkans (the customary practices) of this dervish order. By doing so, we shall try to set an example of religious approaches of Bektashi thought and tradition. At the end of the article, with regard to the Bektashi âdâb and erkan, we shall introduce transliteration and original texts of three manuscript treatises , as manuscripts entitled Risâle-i Su’âl-i Hirka; Risâle Der Beyân-ı Kemer ve Risâle Der Beyân-ı Post.*

Keywords- *Bektashi, symbol, khirkah, belt, coat*